

MOLNÁR DÁVID

<https://orcid.org/0000-0002-3825-2030>
tudományos munkatárs (OTKA PD 132376)
ELTE BTK, Régi Magyar Irodalom Tanszék
mollnardavid@gmail.com

FILEFALVI FILICZKI JÁNOS ALBUM AMICORUMÁNAK MAGYAR VONATKOZÁSÚ BEJEGYZÉSEI*

A tanulmány Filiczki János album amicorumának meglepően kevés magyar vonatkozású bejegyzésével foglalkozik. Ezeket európai peregrinációja során, 1600 és 1616 között írta be Adam Kunisch, Johann Frölich, ifj. Sebastian Ambrosius, Miskolci Csulyak István, Joannes Bocatius, Szenczi Molnár Albert, Johannes Blofus, Maximilianus Fabinus, Debreceni Dormány István, Keserői Dajka János, Váradi Farkas Gergely, ifj. Gregor Tribel és végül Elías Berger. Az általában sablonos bejegyzések némelyikét közelebről is megvizsgálva, új információk és értékes adalékok nyerhetők a bejegyzők tanulmányjaival, életével kapcsolatban. Ebből a szempontból épp azok az ismeretlenség homályában ragadt figurák lehetnek különösen érdekesek, akik a korabeli értelmiségi réteg feltörekvő, fiatal képviselői voltak. Közülük is ifj. Sebastian Ambrosius, Maximilianus Fabinus és ifj. Gregor Tribel bejegyzései tűnnek a leginkább figyelemreméltónak. A bejegyzések elemzésén túl a latin szövegek fordítását is igyekeztem közölni.

Kulcsszavak: peregrináció, kézirat, művelődéstörténet, önreprezentáció, emlékkönyv, életrajz

HUNGARIAN-RELATED ENTRIES IN JÁNOS FILICZKI OF FILEFALVA'S ALBUM AMICORUM. This paper deals with the Hungarian-related entries of János Filiczki's album amicorum, which were inscribed during his European peregrination between 1600 and 1616 by Adam Kunisch, Johann Frölich, Sebastian Ambrosius Jr., István Miskolci Csulyak, Joannes Bocatius, Albert Szenczi Molnár, Johannes Blofus, Maximilianus Fabinus, István Debreceni Dormány, János Keserői Dajka, Gergely Váradi Farkas, Gregor Tribel Jr. and Elías Berger. Examining more closely the entries, new information and details can be gained about the life and studies of some inscribers, especially the young representatives of the local intellectual class: Sebastian Ambrosius Jr., Maximilianus Fabinus and Gregor Tribel Jr.

Keywords: peregrination, manuscript, cultural history, self-representation, Stammbuch, biography

* A tanulmány az OTKA PD-132376 számú pályázatának támogatásával készült.

Filefalvi Filiczki János *album amicorum*¹ – amely egy Alciati *Emblemata*-példány² – 1600 és 1616 között készült bejegyzéseket tartalmaz. Filiczki elszegényedett szlovák nemesi családban született 1580 körül. A Lőcsén, Késmárkon és talán Zsolnán folytatott elemi iskolái után, 1602. március 2-án indult európai peregrinációjára. 1603. március 17-én iratkozott be a görlitzi gimnáziumba,³ majd júliusban Prágába utazott, ahol Přech, Smil, Bohuslav és Adam Hodějovský z Hodějova *praeceptor*a lett. Itt – meglepő módon – beiratkozott a prágai jezsuita kollégiumba is. 1605. június 14-én a herborni egyetemen folytatta tanulmányait, majd – a herborni akadémia elköltözése miatt – valószínűleg Siegenben tartózkodott 1606 és legkésőbb 1608 szeptembere között. 1608. október 4-től már a marburgi egyetemen találjuk, ahol 1610-ig tanult.⁴ 1611. április 2-án viszont már Heidelbergben iratkozott be az egyetemre, majd 1612 októberétől Bázelen tanult. Leginkább albumának bejegyzéseiből tudjuk, hogy 1614 elejétől 1616-ig Németországban és Svájcban utazgatott, talán tanult is (Strassburg, Freiburg im Breisgau, Augsburg, Leipzig, Kassel, Frankfurt, Bazel). 1616 májusától a sárospataki kollégium tanára volt, ahol 1622. augusztus 8-án halt meg pestisben.⁵

Annyiban bonyolítja a helyzetet a beírások címzettjeinek a szétválasztása, hogy Filiczki ezt a kötetet egy tanulótársától és földijétől, Johann Krausstól „örökölte meg” 1603-ban Görlitzben.⁶ (Mivel mindkettejüket Johannesnek hívják, ezért azon bejegyzések, amelyek csak a keresztnevet jelzik, bármelyikükhöz szólhatnak.) Ráadásul az Alciati-kiadás elejéről hiányzik kb. 80 oldal, így az sem lehetetlen, hogy ennél a nagyjából 167 bejegyzésnél is több volt benne eredetileg. Egy kéz később ceruzával beszámozta a foliókat.

A tanulmány fő célja megmutatni – és amennyire lehet, elemezni – a Filiczkihez szóló magyar vonatkozású, vagyis a Magyar Királyság/Erdélyi Fejedelemség területén született, vagy ott tevékenykedő személyek bejegyzéseit. (Meglepő, hogy mennyire kevés ilyen bejegyzést találunk az albumban, mindössze tizenkettőt.) A bejegyzések

¹ Prága, Nemzeti Múzeum (MSS. IX. G. 15). Filiczki emlékkönyvével Marta VACULÍNOVÁ foglalkozott részletesebben: „Jan Filický z Filic a jeho památník v rukopisné sbírce Knihovny Národního muzea v Praze”, in *Knihy 2013. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Dejiny knižnej kultúry Spiša* (Martin: Slovenská národná knižnica, 2013), 304–320.

² Egy 1566-os lyoni Alciati-kiadással kapcsolatban hívja fel Rozsondai Marianne a figyelmet arra a viszonylag gyakori nyomdai gyakorlatra, amely üres, ún. belőtt lapokat kötött a nyomtatott oldalak közé, hogy emlékkönyvként (is) lehessen azt használni. ROZSONDAI Marianne, „Gondolatok egy album amicorum kapcsán”, in „*Nem súlyd az emberiség!*”... *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*, főszerk. JANKOVICS József (Budapest: MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007), 495.

³ SZÖGI László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon, 1526–1700* (Budapest: ELTE, 2011), 383, No. 5198.

⁴ SZÖGI, *Magyarországi diákok...*, 127, No. 808; 139, No. 956; 213, No. 2122.

⁵ Életről lásd Otakár ODLOŽILÍK, „Ján Filiczki z Filic a jeho český přítel”, in: *Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi* (Praha: Československá archivní společnost, 1932), 431–442; VACULÍNOVÁ, „Jan Filický...”.

⁶ Az ennél korábbi bejegyzések eredetileg külön lapra íródtak, amiket aztán Filiczki beragasztott az albumba. VACULÍNOVÁ, „Jan Filický...”, 307.

közelebbi vizsgálata egyfajta játék is, amely arra tesz kísérletet, hogy megmutassa, néha akár a legjelentéktelenebbnek és legsemmitmondóbbnak tűnő bejegyzések is képesek lehetnek a már meglévő információkat, sőt életrajzokat kibővíteni, módosítani. A bejegyzéseket időrendben közlöm, jelölve a ceruzával később beírt foliószámot is. A latin szövegben, ahol szükséges, az *u* betűt *v*-vel, a *j* betűt *i*-vel írtam át. A magyar szöveget viszont betűhív átírásban közöltem. A rövidítéseket szögletes zárójelben igyekeztem feloldani.

Adam Kunisch

Az első bejegyzés, bár nem névre szóló, nagy valószínűséggel Filiczkinék íródott. Ezt onnan lehet tudni, hogy nagyobb a lap, mint a könyv. Filiczkinék ekkor még nem volt birtokában az album, ezért a külön lapokra bejegyzett dedikációkat majd csak később, 1603 után fűzte a könyvbe. Kunisch a késmárki líceum rektora a magyar hegymászás történetének első ismert „hegymászója” volt, aki rendszeresen vitte osztálykirándulásokra tanítványait a Magas-Tátrába.⁷ A bejegyzés annyiból lehet érdekes, hogy Kunisch halálának 1600-as időpontját leszűkíti valamikor szeptember 1. utánra. A görög mondat egy Evagriosz Pontikosznak tulajdonított maxima, amelynek két változata ismert. A modern szövegkiadások *Λάλει ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ οὐκ ἀκούσεις ἃ μὴ δεῖ* formában közlik: „*mondd, amit kell, amikor kell, és nem fogod meghallani, amit nem kell*”.⁸ Kunisch a másik, hosszabb verziót írta be: „*mondd, amit kell, amikor kell, amiért kell, és nem fogod meghallani, amit nem kell*”. A Quintus Curtius Rufus idézet Nagy Sándor históriájából (4.14.25) pedig már szinte a halál lehelete, ami gyáván, vagy nem gyáván, de még az év vége előtt utolérte Kunischt: „*Megmenekül a haláltól, aki lenézi. És minden gyávát utolér.*”

50r	Adamus Kunischius	<i>Evagrius</i> <i>Λάλει ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ ὑπὲρ ὧν δεῖ, καὶ οὐκ ἀκούσεις ἃ μὴ δεῖ.</i> <i>Q. Curtius lib. 4.</i> <i>Effugit mortem, quisquis contempserit.</i> <i>Timidissimum quemque consequitur.</i> <i>Benevolentiae et memoriae ergo Scr[ipsit]</i> <i>Adamus Kunischius, Ludirector Kaismarcensis</i> <i>Calend[is] Septembr[is] Anno M. DC.</i>	[Késmárk]	1600. 09. 01.
-----	----------------------	---	-----------	---------------

⁷ Jakob MELZER, *Biographien berühmter Zipser* (Kaschau: Ellinger, 1833), 324; Martin KORENJAK, „Einladung zu einem Schulausflug in die Hohe Tatra: Johannes Bocatius an Adam Kunisch”, in *Aridus frugifer: Michael von Albrecht zum achtzigsten Geburtstag*, Hrsg. Michael VON ALBRECHT und Reinhard DÜCHTING und Hermann WIEGAND (Heidelberg: Mattes, 2013), 69–77.

⁸ Anton ELTER, *Gnomica I* (Lipsiae: Teubner, 1892), LIII.

Johann Frölich

Az időben első magyar vonatkozású bejegyzés valószínűleg Filiczki késmárki tanáratól, Johann Frölichtől⁹ olvasható 1602. január 9-ei dátummal. Sajnos a szöveg annyira sérült, hogy a beíró családi nevéből is csak két betű látható tisztán (ez azért van, mert az eredeti bejegyzést majd csak később ragasztotta be Filiczki, és így a lap a könyvszélésre hajtás vonalában leszakadhatott). A bejegyzésben azonban jól olvashatók a *discipulo* ('tanítványának') és az aláhúzással is nyomatékositott *discedenti* ('eltávozonak') szavak, amelyek alapján bátran megkockáztathatjuk, hogy Frölich a bejegyző és Filiczki peregrinációjának apropója szolgáltatva a beírást az albumba. Igaz, ekkor még csak készülődtött Filiczki az utazásra. *Carmina* című kötetének egyik verséből azt is tudjuk, hogy a szülőföldet és az atyai házat (tehát nem Késmárkot, hanem valószínűleg Farkasfalvát, szlovákul Vlková) majd csak 1602. március 2-án hagyta el: *Anno 1602. 2. Martii, e Patria discedens, paternis aedibus valedixi* („1602. március 2-án, a Hazából eltávozva, búcsút vettem az atyai háztól”).¹⁰ Túl sok új információt nem találunk Frölich bejegyzésében, azonban annyit kikövetkeztethetünk belőle, hogy Filiczki Késmárkon – legalábbis Frölich tanítványaként – csupán pár hónapig tanulhatott 1601-ben. Samuel Klein szerint Frölich a pomerániai Stettinben (ma Szczecin) védte meg disszertációját *de categoria qualitatis* az épp frissen kinevezett rektor, Christoph Butel elnöklete alatt 1601-ben.¹¹ Miskolci Csulyak István *Diáriumában*, 1601. augusztusi találkozójuk alkalmával viszont már késmárki rektorként utal Frölichre.¹² Mivel Filiczki feltehetően 1602. január elején elhagyta Késmárkot, ezért csupán az őszi félév során lehetett Frölich tanítványa. Klein azt az 1604-ben kiadott versét is idézi Filiczkinék, amelyben szenvedélyes szavakkal dicséri *praeceptorát*.¹³ Ami a bejegyzéssel kapcsolatban érdekes lehet most, az a 17–18. sor: *Hoc tibi, quo licuit, confectam carmine strenam, / Pro multis meritis reddo, dicoque tuis. A strenam* szó egyik jelentése ugyanis az 'újévi ajándék', tehát ezzel a verssel (*confectam strenam carmine*) mint újévi ajándékkal viszonzta tanárának oly sok szolgálatát. Ez pedig aligha íródhatott máskor, mint 1602 legelején. Vagyis jó

⁹ 1576. augusztusi, rostocki egyetemi beiratkozásának bejegyzéséből lehet tudni (*Leibiciensis ex Ungaria*), hogy Leibichen (szlovákul L'ubica) született, nagyjából az 1550-es évek közepén. A magyar művelődéstörténet főleg fiát, a polihistor David Frölichet tartja számon. Johann Frölichről a legtmörebb és legjobb összefoglaló szakirodalommal együtt: CSEPREGI Zoltán, *Evangelikus lelkészek Magyarországon (ELEM). Prosopográfiai rész I, A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610) II/1: A–L.* (Budapest: MEDiT, 2014), 525.

¹⁰ Johannes FILICZKI, *Carminum liber primus* (Basileae: Typis Johannis Schroeteri, 1614) (RMK III 1130), 33. Görlitzi beiratkozásának március 17-ei dátumát figyelembe véve, elég sietősen tehetta meg a több mint 500 kilométeres utat, nagyjából napi 35–40 kilométerrel számolhatunk.

¹¹ Johann Samuel KLEIN, *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn* (Leipzig–Ofen: Diepold und Lindauer, 1789), II, 410–411.

¹² ZSINKA Ferenc, szerk., *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár* 11 (1927): 129.

¹³ Lásd még Filiczki versét: Ioannes FILICZKIUS, *Xenia natalitia* [...] (Pragae: Typis Schumanianis, [1604]) (RMK III 1015), B8–B8^r.

eséllyel Frölich erre írta be a bejegyzést válaszul az albumba, amely tartalmával valamennyire vissza is utal Filiczki versére.

54r	Johannes Frölich	<i>Quo quisque ingeniosior tant[um] docendum tarda ingenia i[...]</i> <i>Johannes Fr[ölich] Joanni Filitz[kio] discipulo mor[ige]ro <u>discedenti</u> [scri]bebat cum iret liceum 9 Jan A[nno] 1602</i>	[Késmárk]	1602. 01. 09.
-----	------------------	--	-----------	---------------

Iff. Sebastian Ambrosius

Az időben harmadik bejegyzés kilóg kicsit a sorból, mert biztos, hogy nem Filiczkinék, hanem a fent említett Johann Krausnak (Crausius, Kraus) volt címezve. Kraust Vaculínová a Bocatius versek címzettjével azonosítja, azonban ez nem valószínű, hiszen – ahogy a versek címében is szerepel – ez a „Johannes Crausius” már 1595-ben is tekintélyes tisztséggel bír (a tizenhárom szepesi város provizora), és akinek 1594-ben meghalt a felesége.¹⁴ Viszont van egy másik, szintén ólubloi születésű Johann Kraus is, aki az 1600-as évek elején Görlitzben tartózkodhatott és tanult, majd 1605. június 14-én beiratkozott a heidelbergi egyetemre.¹⁵ Görlitzi tanulmányainak egyik nyoma az is, hogy Kraus Görlitzben egy könyvecskét is kiadott a hajniki Bobrovici Mátyás két gyermekének halálára 1604-ben. Az egyetlen ismert példányt maga Kraus dedikálta lengyel iskolatársának (*condiscipulo*) Piotr Biskupskinak a címlapon.¹⁶ *Condiscipuli* pedig szinte biztos, hogy Görlitzben voltak. Ezt erősíti meg Filiczki egyik verse is, amelyben Petrus Biskupsky lengyel nemest a görlitzi iskola „fényének és díszének” nevezi (*Gorlicii Petrus est luxque decusque chori*).¹⁷ Mivel nagyon valószínűtlen, hogy a szepesi városok provizora, miután feleségét is elvesztette, visszaült volna egy liceum, majd egyetem

¹⁴ A felesége, Anna Wolkenstein halálára 1595-ben kiadott könyv címében is már e tisztségében szerepel: *Memoriae nobilis, pudicissimae et lectissimae matronae Annae Wolkensteiniae [...] Iohannis Krausii arcis Lublo et XIII oppidorum provisoris integerrimi etc. conjugis [...]* (Gorlicii: Johannes Rhamba, 1595) (RMK III 854). Ioannes BOCATIUS, *Opera quae exstant omnia: Poetica*, edidit Franciscus CSONKA (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990), 305., 405., 991. Még 1594-ben újra megházasodott és a korábban késmárki és eperjesi rektor Lucas Fabinus lányát Euphemiát vette feleségül. Lásd Bocatius *epithalamiumait*: BOCATIUS, *Opera...*, 505–509.

¹⁵ A matrikulában: *Joannes Kraus de Lublo, Ungarus Sepusius*. Gustav TOEPKE, Hrsg., *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662. Zweiter Theil von 1554 bis 1662* (Heidelberg: Selbstverlag des Hrsg., 1886), 226.; SZÖGI, *Magyarországi diákok...*, 126., No. 784.

¹⁶ Iohannes CRAUSIUS, *In obitum praematurum Mariolae et Sigismunduli [...]*. (Görlitz: Rhamba, 1604) (VD17 1:048515B). Bajor Állami Könyvtár (38 in: Ah 10940): *Nobili nec non Doctissimo Juveni Dño Petro Biskupski equiti Polono Dño amico & condiscipulo suo apprime colendo Johannes Craus: Autor.*

¹⁷ FILICZKI, *Carminum...*, 24–25.

padjaiba, ezért inkább a fia, ifj. Johan Kraus lehetett az, akitől Filiczki az albumot kapta.¹⁸ És ha ez így van, akkor ifjabb Krausnak ismerjük az anyját is: Anna Wolkenstein.

Annak ellenére, hogy ifj. Sebastian Ambrosius¹⁹ bejegyzése nem Filiczkinék szól, érdemesnek tartom közölni, mert egy négydisztichonnyi versét írta be a szerző (igaz, nem több egyszerű, sablonos iskolás versfaragásnál). Az írás végén olvasható ki az évszám a *DoMIInICo* kronogramból: 1602. Ifjabb Ambrosius 1600. október 8-án iratkozott be a görlitzi gimnáziumba, majd valamikor 1601-ben Frankfurt/Oder egyetemére és végül 1602. október 26-án Heidelbergbe. Az 1602. szeptember 28-ai görlitzi bejegyzése azt mutatja, hogy mielőtt Heidelbergben beiratkozott volna, tett egy jókora kerülőt Frankfurtból Görlitzbe.²⁰

43r	Sebastianus Ambrosius Ceismarcensis	<p><i>Dum me Sors frangit, mors tangit, et angit Alecto, Quis mihi tuter erit? quis meus ultor erit? Dum mundus furit immundus, meque Orcus adurit, Quis feret auxilium? consiliumque dabit? Tu bone Christe mihi Tu robur et Ancora firma es Cum solia alta fremunt, cum sola vasta tremunt. Ancora SIS MEA Christe, SUB orbis STABO RUINAS, Ancora si fueris, nulla timebo mala.</i></p> <p><i>Rebus in extremis superest SACRA ANCORA Christus.</i>²¹</p> <p><i>Sebast[ianus] Ambr[osius] Ceism[arcensis] juveni docto, Affini caro Johanni Krausio Lubl[oviensi] hoc symbolum suum Gorlicii 28. Septembr[is] Anno DoMIInICo fecit et inseruit.</i></p>	Görlitz	1602. 09. 28.
-----	---	---	---------	---------------

¹⁸ Legutóbb Szögi László is különválasztotta az idősebb és az ifjabb Johannes Crausiusat. Szögi László, „A breslauer (1530–1693) és a görlitzi (1586–1685) akadémiai gimnáziumok magyarországi hallgatói”, *Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények* 11 (2020): 186., No. 252.

¹⁹ A személyéről és ismert műveiről lásd: HELTAI János, „Adattár a heidelbergi egyetemen 1595–1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról”, *OSZK Évkönyv* (1980): 257.; SZENCZI MOLNÁR Albert *Naplója*, közléteszi SZABÓ András (Budapest: Universitas, 2003), 189.

²⁰ SZÖGI, *Magyarországi diákok...*, 92., No. 306, 126, No. 775, 383, No. 5187. Miskolci Csulyak István albumába október 8-án írt be, tehát ekkor még Görlitzben tartózkodott: LATZKOVITS Miklós, *Inscriptiones Alborum Amicorum*, 2003–2021, No. 8859. <http://iaa.bibl.u-szeged.hu/>. Hozzáférés: 2021. 07. 12.

²¹ „A legrosszabb [legvégső] dolgokban UTOLSÓ REMÉNYKÉNT csak Krisztus marad. // Miközben sújt a Sors, meglegyint a halál és fojtogat Aléktó, / ki fog vigyázni rám? ki fog bosszút állni értem? / Miközben a tisztátalan világ dühöng, és Orcus perzsel engem, / ki hoz majd segítséget? és ki ad majd tanácsot? / Te, jó Krisztus, számomra erő és szilárd horgony vagy, / amikor a felső hatalmak sűvöltenek, amikor a roppant talapatok remegnek. / Légy az én horgonyom, Krisztus, a föld romjai alá állok, / ha horgonyom leszel, semmi bajtól sem félek majd.” (Ford. M. D. A továbbiakban is saját fordításomban közlöm a szövegeket.)

Miskolci Csulyak István

Vaculínová már közölte Miskolci Csulyak versét.²² Azt az apróságot érdemes talán megemlíteni, hogy a hármás bejegyzés – általában az album beírásainak esetlegességével szemben – valamiféle laza kompozícióval bír, amelyet saját tervezett elutazása ihletett (nagyjából egy hónappal később, július 12-én iratkozik majd be a heidelbergi egyetemre).²³ Ebből talált aztán utat magának az a műfajnak megfelelő jellegzetesen közhelyes bölcselkedés, amelynek pillérére támaszkodva ajánlja baráti versét Filiczkinék. A „kompozíciót” Szent Ágoston 60. zsolnármagyarázata alapozza meg, amely a bűn nélküli élet lehetőségére mint kísértő utazásra és emberpróbáló harcra hívja fel a figyelmet. Miskolci Csulyak erre megnyugtatóan a 27. zsolnár első sorának saját maga által tömörített görög parafrázisával válaszol: „Az Úr az élet világossága és pajzsa.” Majd az elutazni készülő csak ezek után közli versét mint „*kendőzetlen szeretetének jelét*” (*amoris non fucati symbolam*) a kacskaringós kézírás kötelékre hasonlító betűivel. És így ezzel meg is válaszolja a vers kezdősorával felvetett dilemmáját, hogyan lehet betűkkel – *pictura et poesis* – a szeretetet kifejezni: a betűk vizuális képével mint a szeretet kötelékeivel.

38r	Stephanus Pastor Miskolcinus	<p><i>August: in Ps. LX.</i> <i>Vita nostra in hac peregrinatione non potest esse sine peccato: quia profectus noster per tentationes fit: nec sibi quisque innotescit, nisi tentatus; nec potest coronari, nisi vicerit; nec potest vincere, nisi certaverit; nec potest certare, nisi inimicum et tentationes habuerit.</i></p> <p><i>Ps. 27 – 1.</i> <i>Κύριος ὁ ἐπίλαμψις καὶ παρασπιστῆς τοῦ βίου.</i></p> <p><i>Quid me, JANE, rogas scribam tibi? Littera nil est, Ast amor, hic scribi nescius, est aliquid. Gorlicium linquens haec pauca notata relinquo; Nodus ut aeternum duret amicitiae.</i>²⁴</p> <p><i>Steph[anus] P[astor] Miskolcinus Ungarus III Idicum Junii amoris non fucati Symbolam adponebat M D CIII Gorlici.</i></p>	Görlitz	1603. 06. 11.
-----	------------------------------------	---	---------	---------------

²² Marta VACULÍNÓVÁ, „Památník Jana Filického v Knihovně Národního muzea a některé nově nalezené básně”, *Sambucus* 9 (2013): 97.

²³ SZÖGI, *Magyarországi diákok...*, 126, No. 780.

²⁴ „Miért kéred tőlem, János, hogy írjak neked? A betű semmiség, / csak a szeretet számít, ezt ide íratni nem lehet. / Ezeket a kis bejegyzéseket hátrahagyva hagyom el Görlitzet; / hogy a barátság köteléke örökké tartson.”

Joannes Bocatius

Bocatius mint Kassa város vezetője két követtársával 1604. február 6-án érkezett Prágába, miután Giacomo Barbiano Belgioiso gróf, felső-magyarországi főkapitány elfoglalta a Szent Erzsébet dómot és kiűzte a városból a protestáns prédikátorokat is. Több hónapnyi várakozás után sem fogadta őket II. Rudolf, így a küldöttség végül májusban elhagyta Prágát.²⁵ Bocatius bejegyzése mintha egy iskolai tesztfeladvány lenne. Ovidius *Metamorphoses*ének egyik sorát (2.56) írta be (*sors tua mortis, non est mortale, quod optas*), de kihagyta az első három szót, amit jelzett is. (Ovidius mondata több emblémás könyvben is felbukkan később.) A disztichon viszont Bocatius egyik költeményének (*Vindemia scholastica. Ad nobiles, generosos et ingenuos adulescenteis: Georgium et Stephanum Hoffmannos, meos claros discipulos iam in vindemia versanteis*) utolsó két sora 1599-ben megjelent kötetéből.²⁶ Filiczki még az évben küldött neki egy ún. *strenát*, újévi verset (*Magistro Iohanni Bocatío Poetae Laureato Caesareo 1604*), amely viszont valamiért nem kapott helyet az újévi verseket tartalmazó 1604-es, *Xenia natalitia* kötetében (lásd 13. lábjegyzet), csak 1614-es könyvének második felében.²⁷

37r	Joannes Bocatius	<p>— — — <i>non est mortale, quod opto.</i></p> <p><i>Gloria sudorem virtusque decusque sequuntur, Nulla manent pigros praemia, nullus honos.</i></p> <p>Συν ERIT MELIVS θεω</p> <p><i>M. Joan. Bocatius P.C. Pragae 10 Martij AnnI DoMInICI.</i></p>	Prága	1604. 03. 10.
-----	---------------------	---	-------	---------------

²⁵ CSONKA Ferenc, „Utószó”, in BOCATIUS János, *Öt év börtönben [1606–1610]* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1985), 209–210.

²⁶ BOCATIUS, *Opera...*, 489. Az egyetlen aprócska eltérés, hogy az 1599-es szöveg utolsó szava nem *honos*, hanem *honor*.

²⁷ FILICZKI, *Carminum...*, 93. Csonka Ferenc közli Bocatius 1606. februári 26-i elfogatásakor a nála talált dolgokról felvett leltárt. Ezek szerint volt nála egy 11 disztichonnyi Filiczki-vers is. Az 1614-es kötetben szereplő vers viszont csupán ötdisztichonnyi. Ha ez nem elírás, akkor Filiczki egy másik, hosszabb verset is írt Bocatiusnak. Ioannes BOCATIUS, *Opera quae exstant omnia: Prosaica*, edidit Franciscus CSONKA (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992), 473. Lásd még: VACULÍNOVÁ, „Památník...”, 98.

Szenczi Molnár Albert

A bejegyzés új információt nem közvetít. Első disztichonja olvasható még Heinrich Ulrich Molnárt ábrázoló 1604-es rézmetszete alatt is.²⁸ A másik kétsoros versike viszont nem tőle származik, a 16–17. században többször felbukkan más emlékkönyvekben is.²⁹ 1628-ban Molnár egy azóta elveszett 1624-es Kálvin *Institutio* példányba is bejegyezte ezt a kis verset és Pál rómaiakhoz szóló leveléből (Rom. 8.31) – miként Ulrich portréja alá – a mottójául szolgáló gondolatot.³⁰ Filiczki albumában is olvasható Molnár zanzásított „aláírása” Pál szavaiból.

166r	Albertus Molnar Szenciensis	<p><i>Auxiliare Mihi Sanctorum Vita Salus Sors: Tu sis Sancta Trias sors Mea, vita salus.</i></p> <p><i>Torquemur, Trahimur, Toleramus Tetra, Tacemus: Tanta Tamen Tandem Tollet Tortura Triumphum.</i></p> <p><i>Isten velünk, Senki ellenünk.</i></p> <p><i>Pragae 2. Novembris. Anno Dom[ini] 1604. Virtute et doctrina ornatissimo Juveni D[omi] n[o] Joanni Filiczki Farkasfalvano amori[s] et memoriae causa scrips[it] Albertus Molnar Szenciensis Ung[arus]</i></p>	Prága	1604. 11. 02.
------	-----------------------------	---	-------	---------------

Johannes Blofus

A bejegyzés szerint nagyszombeni polgár, aki – minden valószínűség szerint a Bocskai-felkelés eseményei kapcsán (miként lentebb az eperjesi Fabinus is) – követségben járt

²⁸ Lásd IMRE Mihály, *Szenczi Molnár Albert arc(kép)másai* (Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerület, 2009).

²⁹ Lásd például Georg Sölling 1610-es levelét Molnárnak: SZENCZI MOLNÁR Albert, *Naplója, levelezése és irományai*, kiad. DÉZSI Lajos (Budapest: Akadémia, 1898), 340. Vagy JOHANN TEXTOR, *Sylloge variorum aenigmatum apophthegmatum, gnomarum, historiarumque, ad Sphingem Heidfeldi...* (Herborn: s. t., 1612): 80.; CHRISTIANO DE PURA, *Classicum Paciferum Daniae [...]* (Lübeck: s. t., 1627): 34; JEAN-BAPTISTE COLBERT DE BEAULIEU, „Le Liber Amicorum d’un réfugié du Palatinat dans les milieux protestants de l’Ouest”, *Scriptorium* 5 (1951): 75–76.

³⁰ MÓDIS László, „Adalék Szenczi Molnár Albert életéhez”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 60 (1956): 488–490.

ekkor Prágában.³¹ Többet nem tudtam kideríteni róla. A latin idézet Horatius *Epistulae* 2.1.141 sorára utal, vagyis reménységgel kell túrni a nehézségeket.³²

135r	Johannes Blofus	<i>Spe finis dura feramus.</i> <i>Memoriae et benevolentiae ergo scribebat Johannes Blofus Civis Cibiniensis, Pragrae in legatione existens 4 die App[rilis]³³ [Anno] 1605.</i>	Prága	1605. 04. 04.
------	-----------------	---	-------	---------------

Maximilianus Fabinus

A korábban már említett Euphemia Fabinus bátyja, akinek személyét és egyelőre nagyon hiányos életrajzát P. Szabó Béla foglalta össze.³⁴ 1570–1571 körül született Késmárkon. Egy Daniel nevű testvéréről is tudunk. Apjuk a városi iskola művelt tanára, sikeres kereskedő és a szenátus tagja, Lucas Fabinus volt.³⁵ Maximilianus két jogi disputáció *respondens*ként (VD16 G 2855; VD16 ZV 23000) tűnik fel 1592-ben a strassburgi *semiuniversitaton* Paul Graseck elnöklete alatt. P. Szabó még két másik egyetemre is felhívja a figyelmet, ahol tanulhatott: Strassburg előtt Majna-Frankfurtban és Strassburg után Bázelen.³⁶ Peregrinációjáról 1593 végén vagy 1594. február 10. előtt

³¹ Szamosközy szerint a Nagyszében városa által 1604. december 16-án küldött követséget Husztnál elfogták Bocskaiék. Blofust nem említi. SZAMOSKÖZY István, *Történeti maradványai, 1542–1608, Negyedik kötet, vegyes feljegyzések* (Budapest: Akadémia, 1880), 265.

³² Talán érdemes megemlíteni, hogy Nathan Chytraeus utazás témájú kötetének egyik verscíme megegyezik a bejegyzéssel: Nathan CHYTRAEUS, *Viaticum itineris extremi doctrinae et consolationis plenissimum, ex optimorum quorumque veterum et nostri seculi S. Scriptura interpretum et martyrum quoque sanctorum thesauris collectum* (Herbornae Nassoviorum: Ex officina Christophori Corvini, 1602), 171–172.

³³ Recte: *Aprilis*.

³⁴ P. SZABÓ Béla, „Újabb magyarországi jogtanuló a 16. századi strasbourg-i Acemián (kiegészítés az eddigi peregrinusnévsorhoz)”, *Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények* 8, 4. sz. (2017): 12–29.

³⁵ František KARŠAI, „Lucas Fabinus Popradiensis: Egy XVI. századi eperjesi iskolarektor társadalmi-pedagógiai nézetei”, *Magyar Pedagógia* (1973/3): 333–342.

³⁶ A két téziszűzet tartalmának összefoglalását és Obrecht ajánlását lásd P. SZABÓ, „Újabb magyarországi...”, 20–22. Van egy 1588. május 14. datálású Johann Pappusnak címzett levél Jakob Schoppertől, amely protezsálja Maximilianus Fabinust (igaz, poprädiként). A néhol hibás latin szöveget saját javításomban közlöm: *Denique, qui hi tres Studiosi honesta a suis Praeceptoribus testimonia habent, ac unus ex eis, nomine Maximilianus Fabinus, Popradensis, a D. Bened. Belsio, Seniore Ecclesiaste, et Inspectore quinque civitatum in Ungaria Cassoviae, literis ad me fit commendatus, qui simul etiam mihi transmisit Apologiam contra quemdam Calvinianum Ungarum, nomine Casp. Pilcium, (cujus exemplar refert etiam V. E. dudum fuisse transmissum) Dominus et illas Ecclesias, in faucibus Tyranni Turcici constitutas, clementer a Calvinismo, Arrianismo et Mahometismo custodiat! Amen. Intercedo igitur pro hisce Studiosis, ut V. E. eos etiam, quantum in vobis erit, promovere dignetur. Johann Christoph WOLF, *Conspectus supellectilis epistolicae et literariae manu exaratae quae exstat [...]* (Hamburg: Sumtibus Felginerianis, 1736), 57. („És végül, van itt három tanuló is őszinte ajánlásokkal tanáraitól. Az egyiküket, egy*

érhetett haza, és ezután 1596 áprilisában már biztos, hogy Bocatius kollégájaként tanított az eperjesi iskolában. (Erre utal egyetlen ismert verse is: inc. *Egregium decus est claro de stemmate nasci.*)³⁷ Bocatius hat versét címezte Fabinusnak, amelyekből további információkat nyerhetünk az életével kapcsolatban. A Csonka-féle Bocatius kiadás számozását használva, az 562. vers házasságáról tudósít: *Nuptiis Maximiliani Fabini et Fidei Ferberianae viduae.*³⁸ Sajnos nincs dátum, a kiadás alapján annyit állíthatunk, hogy 1599 előtt házasodtak. A vers utal strassburgi tanulmányaira is: *O quoties repetam, dicebas docta lycaea sive Argentinae, aut urbs galeata, tua* (de más tanulmányaira nem). Érdekesebb viszont a feleségül vett özvegy családi neve: Ferberiana. Az 1597-ben megjelent (az előző áprilisi) *Castra temperantiae* kötetben ugyanis kiadott két kis verset egy bizonyos Antonius Scholcius (Anton Scholtz? Schultz?), eperjesi bíró házasságára is. A 261-es versből csak annyit tudunk meg, hogy fiatal leányról van szó (*vergat ut in thalamos bella puella tuos*), azonban a 271-esben meg is nevezi: Sophia Ferberiana (Ferber?) (*Antonio Scholcio, iudici Epperiensi cum celebraret sponsalia cum Sophia Ferberiana*). Ugyanakkor van egy másik verse is (662), amely viszont már Scholcius feleségének halálát siratja.³⁹ Sajnos ez ugyanabban a kötetben van, mint a Fabinus házasságára írt vers, így csak annyit tudunk meg belőle, hogy 1599 előtt Scholciusnak meghalt valamikor egy felesége. Ezek alapján mit állíthatunk biztosan? Fabinus valamikor 1594 és 1599 között köthetett házasságot egy Ferber családnévű özvegygel. Scholcius megnevezett címeit és házasságait összeolvasva azt látjuk, hogy felesége halálakor – a vers címe alapján – *consul* volt, míg Sophia Ferberrel való házasságakor (és más Bocatius-szöveghelyeken) bírói tisztséget töltött be a városi magisztrátusban. Ha Fabinus Sophia Ferbert mint özvegyet vette feleségül, akkor 1599-re Scholciusnak már halottnak kellett lennie, és Bocatius verse Scholciusnak egy korábbi feleségére vonatkozik. Ha viszont a konzul Scholcius Sophia Ferbert vesztette el valamikor 1599 előtt, akkor Fabinus ennek a Sophiának talán egyik testvérét vehette feleségül. (Igaz, ő is már özvegy volt.) Bocatius 884. verséből azt is megtudhatjuk, hogy valamikor 1612 előtt Fabinus már a szenátus egyik tagja is (*in scholiis collega meus, collega senatus nunc in fragorum moenibus esto valens*).⁴⁰ P. Szabó Béla említi, hogy 1607-ben Bécsben járt

poprádit, név szerint Maximilianus Fabinust levelekkel kommandált nekem Bels Benedek úr, Magyarországon Kassa ötvárosi gyülekezetének esperese és felügyelője, aki ugyanakkor Apológiáját is elküldte nekem egy bizonyos Pilcius Gáspár nevű magyar kálvinista ellen [akinek szintén az érdekében áll, hogy a példányt a kiváló férfiú nemrég megküldte]. Az Úr óvja meg szelíden a zsarnok török torkában felállított egyházakat a kálvinizmustól, arrianizmustól és mohamedánizmustól! Ámen. Kezeskedek tehát ezért a három tanulóért, ahogy a kiváló férfiú akarja őket, amennyiben majd rajtatok is múlik, segíteni.” A kérés nem vonatkozhat az erfurti egyetemre, mivel ekkor Jakob Schopper még nem tanított ott. A levél inkább a strassburgi egyetem felé mutat, ahol Johann Pappus viszont 1578-tól már teológiai professzor volt. Benedictus Belsiust lásd: CSEPREGI, *Evangelikus lelkészek...*, 125.

³⁷ BOCATIUS, *Opera...*, 1008.

³⁸ Uo., 519–520.

³⁹ Uo., 259, 571.

⁴⁰ Uo., 706.

Eperjes követeként.⁴¹ Filiczki albumából kiderül az is, hogy korábban, 1605 áprilisában is járt követségben, még hozzá Prágában (lásd lejjebb Blofus bejegyzését).⁴²

A bejegyzés egy *locus communis*, amely Ovidius *Ars amatoriájának* egyik sorát (1.459) írja át.⁴³ Ovidius itt a leány meghódításához elengedhetetlen *arsok* elsajátításának szükségéről ír, míg e későbbi bölcs mondás a tanulás általánosabb érvényű praxisára int. Minél több hasznos mesterséget sajátít el jól az ember, annál biztosabb, hogy nem kopik majd fel az álla. De mivel a szerencse is fontos, ezért hozzáfűzi alatta a következőt: „Az állhatatlan Szerencse ragyogása”.

134v	Maximilianus Fabinus	<i>Disce bonas artes: Alit omnis terra peritos, Unquam nec fiet, qui bene discit, inops.</i> ⁴⁴ <i>Mutabilis Fortunae Splendor.</i> <i>Memoriae et benevolentiae ergo scribebat Maximilianus Fabinus Civis Eppriensis, Pragae in legatione existens die 4 Aprilis Anno [1]605.</i>	Prága	1605. 04. 04.
------	----------------------	---	-------	---------------

Debreceni Dormány István

Wittenberg után, 1608. február 27-én együtt iratkozott be a marburgi egyetemre Keserői Dajka Jánossal és Váradi Farkas Gergellyel, akik szintén beleírtak Filiczki emlékkönyvébe (lásd lejjebb).⁴⁵ E bejegyzések alapján Vaculínová már pontosította Filiczki életrajzát annyiban, hogy a jelek szerint Siegenből, ahol épp tanulmányait folytatta, átugrott Marburgba.⁴⁶ Mivel nagyjából 60 kilométerre fekszik a két város egymástól, ezért ezt akár kirándulásnak is tekinthetjük. Marburgból ugyanis csak ez a három bejegyzés van az albumban 1608-ból, ráadásul ezek is három – vagy akár két napon – belül íródtak. Fentebb már utaltam rá, van adatunk arra, hogy Filiczki az 500 kilométeres utat napi 35–40 km/órával tette meg. Tehát ha nagyon sietett, akkor akár egy hét alatt is megjárhatta a Siegen–Marburg–Siegen útvonalat. Vagyis ha nagyon lesarkítjuk,

⁴¹ P. SZABÓ, „Újabb magyarországi...”, 23.

⁴² Valószínűleg a Bocskai-felkeléssel kapcsolatban. Basta generális 1605 januárjában foglalta el Eperjest, amely aztán Bocskai oldalára állt. SZAMOSKÖZY, *Történeti...*, 309–310.

⁴³ Lásd például: Hermann GERMBERG, *Carminum Proverbialium, totius humanae vitae statum breviter delineantium, necnon utilem de moribus doctrinam iucunde proponentium. Loci communes: nunc denuo in gratiam Iuventutis aucti et recogniti* (Basileae: Oporinus, 1582), 28. Valamint Johannes Joachim MAJOR, *Elegiarum liber primus [...]* (Lipsiae: Hantzsch, 1552), H’.

⁴⁴ „Tanulj tisztes mesterségeket: az egész világ táplálja az [ezekben] jártasakat, / soha sem fog szűkölködni, aki jól megtanulja [ezeket].”

⁴⁵ Debreceni Dormány Istvánról lásd: SZABÓ András, *Coetus Ungaricus: a wittenbergi magyar diáktársaság, 1555–1613* (Budapest: Balassi, 2017), 122.

⁴⁶ VACULÍNÓVÁ, „Jan Filický...”, 311–312.

és csak a bejegyzések dátumába kapaszkodunk, akkor akár április 19. és 25. között le is tudhatta Marburgot. Dormány bejegyzése egy számtalanszor kiadott, Senecának tulajdonított könyvből, a *De quattuor virtutibus cardinalibus*ból származik: „Rendezd el a jelent, gondoskodj a jövőről, emlékezz a múltra”.⁴⁷

46v	Stephanus Dorman Debrecinus	<i>Seneca Lib. de virtutibus Praesentia ordina, futura provide, praeterita recordare.</i> <i>Stephanus Dorman Debrecinus Domino suo, Dominoque Johanni Filiczki pro propria benevolis animis memoria 21 Aprilis adjecit Anno 1608. Marpurgi</i>	Marburg	1608. 04. 21.
-----	-----------------------------------	--	---------	---------------

Keserői Dajka János

A magyar irodalomtörténet egy viszonylag jól ismert figurája, akinek az életrajzához semmit sem tesz e bejegyzés.⁴⁸ A latin verssor egy pentameter, valószínűleg kimásolta valahonnan: „Az irigy saját irigységétől töretik meg.”⁴⁹ A másik bejegyzés ehhez nem sokban kapcsolódik. Mérsékeltlen érdekes, amennyiben János első levelének idézett részét Keserői Dajka saját fordításában és kálvinista interpretációjában adja meg (persze inkább csak nagyjából idézte fejből a Szentháromság miatt). A Vulgata latin szövege: *tres sunt qui testimonium dant, Spiritus et aqua et sanguis et tres unum sunt*.⁵⁰

⁴⁷ Feltételezhetően egy Bragai Szent Márton által átdolgozott, mára elveszett Seneca-műről van szó. De az sem lehetetlen, hogy egy latin grammatikában találta Dormány, mert későbbi, akár 19. századi latin nyelvkönyvekben is fel-felbukkan.

⁴⁸ Róla lásd: Ács Pál, „Keserői Dajka János”, in *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, V, szerk. KÖSZEGHY Péter (Budapest, Balassi, 2006), 369–370; SZABÓ, *Coetus...*, 175–176.

⁴⁹ Csak későbbi előfordulását találtam meg: a dán logikaprofesszor Peder Nielsen Gjelstrup alkalmi verse a történetíró, teológus és csillagász Niels Heldvadhhoz (első kiadása 1623). Nicolaus HELDVADERUS, *Sylva Chronologica Circuli Baltici, Das ist: Historischer Wald und Umbzirck deß Baltischen Meers oder der OstSee* (Hamburg: Carstens, 1625),)(°. Paul Fleming német orvos *Invidus* című négydisztichonnyi epigrammájának ez az utolsó sora. Paulus FLEMINGUS, *Epigrammata Latina ante hac non edita* (Amstelodami: Blaeu, 1649), M4^v. Biztos volt valami közös forrás, ahonnan Keserői Dajka is merített.

⁵⁰ Görögül is ez van, vagyis a Lélek, a víz és a vér tesznek bizonyosságot: ὄτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν.

5r	Joannes Dajka Keserüi	<p><i>Invidus invidia rumpitur ipse sua.</i> 1 Joan 5.8 <i>Hárman vannak az egekben az kik bizonyoságot teznek, az Atya, az Ige, es az Szent Lelek es ez harom egy.</i></p> <p><i>Apposui lubens Rever[endo] ac doctis[simo] viro d[omino] Joan[ni] Filitzkio Sepusien[sio] in Symbolum noviter initaie amicitiae: Joannes D[ajka] Keserüi Ungarus die 23 Aprilis 1608 Marpurgi</i></p>	Marburg	1608. 04. 23.
----	-----------------------------	---	---------	---------------

Váradí Farkas Gergely

A három marburgi magyar bejegyzés legfantáziátlanabbika. Egy Kálvin-idézet az *Institutió*ból. Az ő életrajzához sem tesz hozzá semmit a beírás.⁵¹

67r	Gregorius Farkas Waradinus	<p><i>Joannes Calvinus.</i></p> <p><i>Deitatem ergo absolute ex seipsa esse dicimus: unde et Filium quatenus Deus est fatemur ex seipso esse, sublato personae respectu: Quatenus vero Filius est dicimus esse ex Patre. Ita essentia ejus principio caret: personae vero principium est ipse Deus. I: I. C. 13. §.25.</i></p> <p><i>Gregorius Farkas Waradinus Ungarus Marpurgi. 23 Apr[ilis]: A[nno] 1608. D[omini]</i></p>	Marburg	1608. 04. 23.
-----	----------------------------------	---	---------	---------------

Iff. Gregor Tribel

A sziléziai Tribel-családot mint Zólyomlipcse urait ismerjük 1600 decemberétől.⁵² Gregor Tribel valószínűleg mint szomolnokai bányatiszt⁵³ kerülhetett Magyarországra, ahol magyar nemességet kapott 1587-ben, majd 1595-ben lengyel állampolgárságot is szerzett. Ennek a Gregor Tribelnek három fia biztos volt: iff. Gregor, Valentin és Caspar Tribel.

⁵¹ Életről és személyéről lásd: SZABÓ, *Coetus...*, 283–284.

⁵² A Tribelekről lásd: BALOGH Béla, *Putnok mezőváros múltja s újabb kora 1881-ig* (Rimaszombat: Rábely Miklós, 1894), 10–11.; JURKOVICH Emil, „Zólyomlipcse várának és uradalmának története”, *Hadtörténelmi Közlemények* 30 (1929): 262–269.

⁵³ Egy 1591-es nyomtatvány (RMK III 818) *promotor fodinarum metallicarum in Schmölnicz*-ként, majd egy 1594-es kötet (VD16 ZV 29949) *venarum metallicarum in Schmelnicz promotor*-ként utal rá.

Ez az ifj. Gregor Tribel 1594. március 17-én indult haza a Szepességbe heidelbergi tanulmányairól.⁵⁴ Ráadásul van még egy Gregor Tribelünk, Caspar Tribel fia, a legifjabb, aki 19 évesen halt meg 1614. november elsején és Zólyomlipcsén temették el huszadikán. Sajnos a bejegyzés nem ír se helyet, se pontos dátumot. Zólyomlipcse várát legifjabb Gregor Tribel egyik lánytestvére, Rosa – aki korábban Rimay János menyasszonya volt – vitte hozományként Orlay Istvánnal kötött házasságába 1614. február 2-án. A bejegyzésben Gregor Tribel nem „Zólyomlipcse uraként”, hanem csak „zólyomlipcsei úrként” hivatkozik magára, de emiatt feltételezhető, hogy mégis csak inkább ő – és nem Caspar Tribel testvére, ifj. Gregor – írt az albumba.⁵⁵ Mivel az album egyéb bejegyzései szerint 1614 elején Filiczki Bázelen, Freiburgban és Augsburgban járt, majd egy későbbi bejegyzés szerint júniusban ismét Bázelen volt, ebből két feltételes információ szűrhető le: Filiczki vagy hazament valamikor nyáron (legkésőbb ősszel, de még november előtt), és ott írta be Tribel a kis mondatot, vagy pedig az év elején Gregor Tribel is Bázelen vagy Németországban tartózkodott. A bejegyzés Homérosz egyik sorára vezethető vissza és Erasmus *Adagiájában* is feltűnik kicsit más alakban: *Unum augurium optimum tueri patriam*.⁵⁶

56v	Gregorius Tribel	<i>Unum augurium optimum pugnandum pro patria</i> <i>Gregorius Tribel de Jarish et Ivanovicz Dominus in Lÿpcze An[no]: 1614</i>	???	1614
-----	------------------	--	-----	------

Elias Berger

Az utolsó magyar vonatkozású bejegyzés a koszorús költő és történetíró Elias Berger-től⁵⁷ származik valószínűleg Prágából.⁵⁸ Sablonos beírása semmilyen új információt nem nyújt sem róla, sem Filiczkiről.

⁵⁴ Lásd: Daniel MARCELLIDES, *Propempticon in felicem discessum [...] juvenis Gregorii Tribelii [...]* (Heidelberg: Abraham Smessmann, 1594) (VD16 ZV 29949). A heidelbergi matrikulában nem találtam a nevét.

⁵⁵ Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy Caspar Tribel testvére, ifj. Gregor Tribel versíróként bukkan fel a Jacobus Monavius üdvözlő 1591-es kötetben. *Carmina gratulatoria de felici in Scepusium adventu [...]* (Gorlicii, Ambrosius Fritsch, 1591), (RMK III 813; VD16 ZV 30108) A3^v. (Az üdvözlő versek szerzői között a jelen tanulmányban felsorolt tizenkettőből öt nevet találunk.) Monavius *Symbolum* című kötetének második részét neki ajánlotta. És mindezekon túl Théodore de Bèze-zel is levelezett.

⁵⁶ Online: http://ihrim.huma-num.fr/nmh/Erasmus/Proverbia/Adagium_2057.html. Hozzáférés: 2021. 07. 12. Ezt Baranyai Decsi János így fordítja: „Nincs jobb jövendő mondás, házad oltalmánál.”

⁵⁷ Kees TESZELSZKY, „Elias Berger Historia Ungarica című művének keletkezése és háttere (1603/4–1645)”, in *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*, szerk. FODOR Pál (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2014), 149–168.

⁵⁸ VACULÍNOVÁ, Jan Filický..., 315.

		<i>Tempora tempera tempore.</i>		
137r	Elias Berger	<i>Generoso et doctissimo viro D[omino] Johanni Filizki adnotavit memoriae causa Elias Bergerus P[oeta] C[oronatus] 5 Junii Anno 1616.</i>	Prága?	1616. 06. 05.

Összegezve: a fenti bejegyzések közül kettőt (Kunisch, Frölich) még peregrinációja előtt jegyeztetett be magának Filiczki. Ez a két beírás nemcsak azért lóg ki a sorból, mert elemi iskolai tanáraitól kapta, hanem azért is, mert külön lapra írták, amit csak később – amikor már birtokába került az album – illesztett be a többi közé. Reprezentációs szempontból – mondhatni – kevesebbet érnek ezek, mint a külföldön szerzett többi beírás. Három másik prágai bejegyzése külön csoportba sorolható: Bocatius követjárása során, míg egy évvel később földije Fabinus, és a szász Blofus – valószínűleg szintén városaik követeiként – ugyanazon a csütörtöki napon írtak be Filiczki albumába. Egy másik jól elkülöníthető csoport a beiratkozásuk alapján is látszólag egy csapatot alkotó Debreceni Dormány István, Keserői Dajka János és Váradi Farkas Gergely marburgi bejegyzése. Irodalmi szempontból pedig egy újabb kategóriát alkothat Miskolci Csulyak István és ifj. Sebastian Ambrosius (esetleg még Szenczi Molnár) színvonalasabb, jobban megkomponált verses bejegyzése, amelyhez érdekességként hozzávehetjük Keserői Dajka saját Biblia-részlet fordítását is.